

EDUKACINIŲ POKYČIŲ VAIKŲ MUZIKOS MOKYKLOJE GALIMYBĖS LAISVOJO UGDYMO PARADIGMOS KONTEKSTE

Giedrė Gabnytė

Šiaulių universitetas, Menų fakultetas

Įvadas

Šiandieninėje neformalaus muzikinio ugdymo sistemoje funkcionuojanti vaikų muzikos mokykla – praeito amžiaus švietimo sistemos „produktas“, dešimtmečiais išsaugojusi ugdymo tradicijas, realioje praktikoje egzistuojančias dar ir šandien. Apie tai byloja lietuvių mokslininkų darbai (Antanavičius, 1996, Piličiauskas, 2003 ir kt.), išryškinantys tiek pozityvias, tiek ir negatyvias šiandieninėje muzikos mokykloje vyraujančias ugdymo realijas. Formuojant dabartinę Lietuvos neformalaus muzikinio ugdymo sistemą, svarbu išryškinti pozityvias sistemas dalis, atmesti „tai, kas atgyvenę, sustabarėję, nemetodiška, nerezultatyvu ir svetima“ (Antanavičius, 1996, p. 185).

Pasitelkus mokslininkų, tyrinėjusių ugdymo proceso vaikų muzikos mokyklose (Ignatonis, 1996, 1998; Kryžauskienė, 1996; Vitaitė, 1996; Drąsūtienė, 2004; Balčiūnas, 2008; Šleinytė, 2008 ir kt.) įžvalgas, galima teigti, kad šiandien muzikos mokyklose vykdomo ugdymo tikslai labiau orientuoti į pasirenkančiuosius muziko profesiją moksleivius. Tokio ugdymo bruožuose gausu perfekcionistinio profesionalizmo, pasireiškiančio technologinių pratybų imlumu, meninio išbaigtumo, tobulybės siekiniais. Išties, be šių, meistriškumą sąlygojančių ugdymo kriterijų, neįmanomas tolesnis sklandus muziko profesionalo kelias, tačiau šiuo keliu pasuka vos 3 % visų besimokančiųjų moksleivių (Piličiauskas, 2003, Gabnytė, 2011). Vadinasi, „likusiųjų“ moksleivių ugdymosi interesai yra adaptuojami pagal absoliučios mažumos dėstymo metodikos tikslingumą. Pastarąjį ugdymą grindžiant filosofinėmis nuostatomis, išryškėja aktuali **problema**, atskleidžianti klasikinės (tradicinės) paradigmos edukacinėje erdvėje dominavimą, ugdyme apčiuopiant idealizmo, neotomizmo, realizmo, materializmo bruožų.

Tyrimo objektas – edukacinių pokyčių vaikų muzikos mokykloje galimybes laisvojo ugdymo paradigmos kontekste.

Tyrimo tikslas – atskleisti edukacinių pokyčių vaikų muzikos mokykloje galimybes, remiantis laisvojo ugdymo paradigmos aspektu.

Tyrimo uždaviniai: atskleisti muzikinio ugdymo ir klasikinės ugdymo paradigmos sąsają bruožus; atskleisti laisvojo ugdymo paradigmos raiškos perspektyviniame ugdyme svarbą, išryškinant svar-

biausias filosofines nuostatas, paremtas humanizmo, pragmatizmo, progresyvizmo bruožais.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė bei metaanalizė.

Klasikinės ugdymo paradigmos bruožai muzikos pedagogikoje

Klasikine ugdymo paradigma šiandien grindžiamos daugelio dabartinių mokymo sistemų. Ne išimtis ir muzikinio ugdymo sistema, kurios filosofinės nuostatos labai paveiktos idealizmo, realizmo, neotomizmo, materializmo bruožų.

Idealizmo filosofijos ištakos glūdi dar Platono laikų ugdymo suvokime, kai buvo raginama siekti aukščiausio ugdymo tikslo – nekintančios ir pastovios tiesos. Idealizmo apraiškų galima išvelgti ir I. Kanto filosofijoje: nuo mąstymo procesų, proto objekto tarpusavio santykio iki visuotinių moralės idealų. F. Hegelio ugdymo idealas – enciklopedinis, tradicija paremtas žinojimas, prieinamas siauram elito ratui (Ozmon, Craver, 1996). Reikšmingą įtaką ugdymui padarė idealizmui būdingi subjektyvizmo („aš“ – idealistinės metafizikos centras) bei individo ir visuomenės tarpusavio santykio (individas – visumos dalis) idėjos bruožai (Kačerauskas, 2007). Šių bruožų kontekste formavosi konkrečių ugdymo proceso dalyvių (mokytojo ir mokinio) tarpusavio santykio, lemiančio ugdymo ypatumus, raiška. Idealistinėje filosofijoje aukštinamas mokytojo vaidmens unikalumas, reikšmingumas, padedantis mokiniui siekti užsibrėžtų tikslų. Mokytojas yra atsakingas už tinkamą mokymo medžiagos parinkimą, reikiamos mokymosi aplinkos kūrimą. Pasak idealistų, mokytojo pareiga – padėti mokiniui ugdyti valią ir charakterį, būtent, pačius svarbiausius asmenybės bruožus. Toks mokytojo – vadovo dominavimas formuoja ugdymą, kuriame galima išvelgti prisitaikėliškumo, klusnumo užuomazgų, kai nuskurdinamas mokinio kūrybiškumas, mąstymo ir veiksmų savarankiškumo ugdyme reikšmė. Idealizmą būtų galima laikyti konservatyvų ugdymą atskleidžiančia filosofija, kurioje ugdymo esmė koncentruojama į kultūrinio palikimo perdavimą, amžinų nekintančių tiesų svarbos išryškiniama, mokytojo, kaip centrinės ugdymo figūros, dominavimą, valios, charakterio ugdymą. Idealistinės filosofijos bruožuose apčiuopiamos intelektualizmo apraiškos, nesureikšminamos emocinės, jausminės

prasmės. Pabrėžiama praecityje neginčijamas tiesas skleidusių literatūros šaltinių, veikalų išliekamoji vertė ugdymui, ugdytinio mąstymas izoliuojamas nuo naujų idėjų. Šios ugdymo charakteristikos atskleidžia išsivyravusio dogmatizmo, apgaulingo saugumo jausmo pedagoginiame procese bruožus.

Kita klasikinę ugdymo paradigmą atspindinti kryptis – *realizmo* filosofija. Realistinės filosofijos atstovai F. Beikonas (*Bacon*), Dž. Lokas (*Locke*) pasaulio suvokimą traktuoja kaip materialų juslinį, atmėta transcendentinį dvasingąjį suvokimą (žr. Ozmon, Craver, 1996). Realistams svarbus pats faktas, o ne tarpusavio santykis ar kūrybiškumo idėja. Akcentuojama techninių įgūdžių reikšmė, už kuriuos atsakinga mokykla – tobulo technologinio parengimo kalvė. Ugdymo centras – mokytojo asmenybė, ugdymo procese atliekanti lemiamą rolę, gebanti sistemiškai pateikti medžiagą, žinanti apibrėžtus kriterijus įgūdžiams, mokėjimams, nuomonei formuoti. Loko *tabula rasa* (švari lenta) teorijoje išaukštinama ugdymo žmogui reikšmė, siekiama mokymo procesą padaryti tobulu, o ugdytinį paversti idealia asmenybe (žr. Vaitkevičius, 2001). Mokslinio realizmo pamatas – materialistinės žmogaus prigimties aukštinimas, išprovokavęs ugdytinį nuolat savo poreikius derinti prie vyraujančių programų, sistemų, režimų etalonų ar kanonizuotų pasaulėjautų. To pasekmė – laikmečio erdvėje išnykusios asmenybės, savo individualumą slepiančios po masinės kultūros šydu.

Šiandieniniame ugdyme galima išvelgti ir neotomizmo filosofijos apraiškų, kurio ištakos glūdi dar Tomo Akviniečio (*Thomas Aquinas*) pasaulėžiūroje. Jis pirmasis pabrėžė, kad ugdymo esmė – proto tiesų (mokslinio pažinimo) atskyrimas nuo tikėjimo tiesų (dieviškasis apreiškimas), tačiau ugdymo teorijoje ir praktikoje nemažiau svarbi ir jų tarpusavio dermė, nenubrėžiant aiškios takoskyros tarp religinio ir pasaulietinio ugdymo principų (žr. Biržys, Jasmontas, Kačerauskas, Kunčinas, 2008). Neotomizmo filosofijos krypties sekėjai Ž. Maritenas (*Maritain*), O. Vilmanas (*Willmann*) teigia, kad religiniu ugdymu išreiškiama aukščiausioji ugdymo pakopa, padedanti ugdytiniui įprasmiti fizinį, protinį, kultūrinį bei dorinį išsivystymą. Neotomistai akcentuoja žmogų kaip dvilypę individo ir asmenybės būtybę, kurios tobulėjimas dvejopas: individas tobulėja per materialiuosius, apibrėžtus dėsnius, asmenybė – pagal sielos, dvasingumo (Aster, 1995). Neotomistai išryškina mokslo žinių ir intelekto lavinimo prasmę ugdyme. Visavertį ugdymą supranta kaip mokslinių materialiuųjų žinių išnaudojimą dvasiniam pasauliui kurti. Svarbus visavertio ugdymo sąlygų objektas – mokytojo individualybė, kuri taip pat atskleista ir materializmo krypties atstovų darbuose.

Materializmo ištakos glūdi dar antikiniame

pasaulyje, tačiau pati filosofija išsivertino tik apie XVIII a. Ryškiausi kelis šimtmečius apimančio laikmečio atstovai L. A. Fojerbachas (*Feuerbach*), G. F. Hėgelis (*Hegel*), K. Marksas (*Marx*), L. Vygotskis. Kiekvienas jų savaip grindė materialistinę pasaulėjautą, tačiau skirtingus požiūrius vienijo bendra nuostata, kad žmogus ir ugdymas yra materialiosios tikrovės sfera (žr. Bitinas, 2000). Materialistai ugdymo tikslu laiko visapusiškai išlavintą asmenybę, tačiau šios krypties bruožus ikūnijęs ugdymas persmelktas akademizmu, ryškiu atotrūkiu nuo realaus ugdytinio gyvenimo. Tokia ugdymo koncepcija iškelia materialiąją žmogaus prigimtį, dvasiniai dalykai tampa tik materialiojo pasekmė, padarinys. Materialistai pagrindinėmis ugdymo turinio priemonėmis laiko mokslo žinias, kultūrinį palikimą, techninį darbą, fizinio išsivystymo idealus. Šie komponentai savaime formuoja profesiniam ugdymui palankią terpę, kurioje pabrėžiamas paties ugdytinio veiklos aktyvumas, sąveika, pasikeitimas informacija. Mokytoji turinyje apčiuopiamas integruotas požiūris į skirtingas disciplinas, padedantis ieškoti bendrų sąlyčių taškų mokantis apibrėžtos disciplinos. Remiantis materialistine ugdymo koncepcija, galima teigti, kad svarbiausi ugdyme tampa mokytojo individualumą lemiantys gebėjimai, tokie, kaip aplinkos sudarymas ugdytiniams per darbą siekti žmonijos mokslinės, kultūrinės patirties perimamumo. Materializmo koncepcija buvo gaji tarybinėje pedagogikoje, jos bruožų gausu ir šiandieninėje postsovietinių šalių muzikos pedagogikoje.

Trumpai apžvelgus minėtų filosofinių kryptių bruožus įvairių sričių ugdymo kontekste, galima išskirti bendrus klasikinės ugdymo paradigmos požymius, pasitelkiant esmines ugdymo procesą nusakančias sąvokas – *mokytojas, mokinys, ugdymo tikslas, ugdymo turinys, ugdymo metodai, gebėjimai, ugdymo rezultatai, ugdymo kokybės parametrai*. Klasikinėje ugdymo paradigmoje mokytojas – centrinė ugdymo figūra, atliekanti vadovo, ugdymo stratego, organizatoriaus vaidmenį; ugdymo tikslas – racionalus informacijos, kuri skirta žinioms įgyti, perteikimas; mokiniai – ne pedagoginio proceso dalyviai, bet objektai; ugdymo turinys – klasikinis, skirtas kultūriniam palikimui perduoti; ugdymo metodai – mokytojo rodymas, aiškinimas pasyviai proceso dalyviui – mokiniui; įgyti gebėjimai – profesiniai, atriboti nuo platesnio socialinių, komunikacinių, asmenybinių gebėjimų spektro; ugdymo rezultatai – bazinės, profesiniams įgūdžiams lavinti reikalingos žinios; ugdymo kokybės parametrai – apspręsti talentingiausiųjų pasiekimais olimpiadose, konkursuose ir pan. Apibendrinant šiuos pastebėjimus, galima teigti, kad klasikinėje ugdymo paradigmoje dominuoja mokymas, sutelktas į mokytoją, vykdomas pedagoginio

poveikio būdu, remiasi informacijos perdavimu, pabrėžia individualų darbą (Šiaučiukėnienė, Talijūnienė, Visockienė, 2006).

Aiškintis vyraujančių ugdymo paradigmų raišką šiandiniame muzikiniame ugdyme, galima išvelgti klasikinės ugdymo paradigmos dominavimo požymių. Tai įmanoma pagrįsti iki šiol populiariausio, gausiausiai muzikos mokyklose lankomo fortepijono dalyko mokymuisi svarbiausių ugdymo aspektų analize.

Ne vieną dešimtmetį formuotas ugdymo tradicijas išsaugojęs jaunojo pianisto ugdymas šiandien iš esmės išlieka nepakitęs (Aleknaitė-Bieliauskienė, 2002; Viršilienė, 2002). Individualiu darbu grįstas mokymo procesas klasėje išsaugoja tebevyraujančią, lemiančią mokytojo vaidmenį, pasireiškiančią ne tik tiesioginiu profesinių žinių mokiniui perteikimu, bet ir ugdymo proceso organizavimu. Mokinio priklausomybę nuo mokytojo autoriteto įrodo edukacinėje muzikinio ugdymo erdvėje paplitęs reikalavimais grįstas mokymas. Jam būdingi bruožai: griežta kontrolė ir priežiūra, mokiniui įsisavinant mokomąją medžiagą; laiko sąnaudų paskirstymas konkrečioms gebėjimams įgyti; išmoktos medžiagos įsisavinimo kokybės nustatymas. Analizuojant būsimam pianistui numatytą *ugdymo turinį* (straipsnio autorės išskaidytą į *rankų nustatymą, pagrindinių grojimo principų suvokimą ir perėmimą bei mokinio raiškos būdus pamokoje*) (Gabnytė, 2011), naudojamą kasdienėje pedagoginėje praktikoje, galima teigti, kad jis yra grindžiamas *tikslu* išsaugoti meninį muzikinį palikimą, t. y. į ugdymo turinį įtraukiami elementai, padedantys suvokti ir interpretuoti klasikinių epochų kūrybinį paveldą. Žinoma, tam reikalingi aukščiausios kokybės profesiniai *gebėjimai*, į kurių kryptingą

lavinimą ir nukreiptas šiandieninis pianisto ugdymas vaikų muzikos mokyklose. Mokinio gebėjimams lavinti, be abejo, naudojamosi tam tikrais *metodais*, kiekviename mokomajame dalyke turinčiais specifinių bruožų. Fortepijono dalyko mokymo metodinių tradicijų susiformavimas Lietuvoje – „tai nuosekliai išdėstytos ir profesionaliai įdiegtos metodikos, teisingo skambinimo įgūdžių formavimo ir gebėjimo atskleisti atlikimo meno paslaptis rezultatas“ (Ignatonis, 1998, p. 90). Deja, šiandien priimtinas ir tinkamas tik labai siauram ugdytinių ratui, savo ateitį siejančiam su muziko profesionalo karjera. Tuo tarpu, saviraiškinių muziko mėgėjo ugdymosi tikslų turinčiam moksleiviui pastarieji metodai gali atrodyti „per siauri“ arba priešingai – „neaprepiami“, tinkantys labai aukštiems ugdymo rezultatams siekti. Analizuojant minėtus *ugdymo rezultatus*, apibrėžtus šiandieniniuose fortepijono dalyko programiniuose reikalavimuose ir atspindinčius realioje pedagoginėje praktikoje, galima teigti, jog pastarieji koncentruoti į bazinių profesinių žinių įsisavinimą, skirtą tolesnei pianisto profesionalo veiklai: instrumento technologijos ir specifikos pažinimą bei valdymą; repertuarines žinias bei interpretacinius gebėjimus. Galutinis ugdymo rezultatas formuoja *ugdymo kokybės parametrus*, kurie pianisto ugdyme taip pat grįsti klasikine ugdymo paradigma. Tai įrodo perfekcionistinė muzikos kūrinių interpretavimo siekiamybė, išvelgtina fortepijono dalyko programose, taip pat kasdieninėje pedagoginėje praktikoje.

Klasikinės ugdymo paradigmos raiškai šiandiniame pianisto ugdyme iliustruoti pateikiama autorės sudaryta ugdymo sąvokas apibūdinanti 1 lentelė.

1 lentelė. *Klasikinės ugdymo paradigmos raiška pianistui ugdyti*

Mokymą apibūdinančios sąvokos	Klasikinė ugdymo paradigma	Pianisto ugdymas
<i>Mokytojas</i>	Centrinė ugdymo figūra: organizatorius, vadovas	Išankstinis ugdymo gairių numatymas, ugdytinio kontrolė, laiko sąnaudų paskirstymas
<i>Mokinys</i>	Ugdymo proceso objektas	Pasyvus ugdymo proceso dalyvis, paklūstantis mokytojo valiai
<i>Ugdymo tikslas</i>	Perteikti realias žinias ir informaciją	Įsisavinti reikiamas profesines žinias meniniam muzikiniam paveldui atskleisti
<i>Ugdymo turinys</i>	Remiasi formaliomis žiniomis ir informacija	Sutelktas į muziko profesionalo ugdymą, remiasi tradicinėmis / muzikinėmis mokinio raiškos formomis pamokoje, atsietas nuo platesnio prasmingo konteksto
<i>Ugdymo metodai</i>	Realizuojami per pedagoginį poveikį	Atitinkantys ugdymo rezultatus: teisingų grojimo instrumentu įgūdžių, padedančių interpretuoti muzikos kūrinių, diegimas
<i>Gebėjimai</i>	Riboti, tinkantys siaurai profesinei veiklai atlikti	Profesiniai, meniniai
<i>Ugdymo rezultatai</i>	Bazinės žinios	Aukšto profesinio lygmens grojimo įgūdžiai
<i>Ugdymo kokybės parametrai</i>	Nustatomi pagal tos srities aukščiausius pasiekimus	Kūrinio atlikimo išbaigtumas, lygiuojantis į pripažintų interpretatorių standartus

Išanalizavus klasikinės paradigmos šiandiniame pianisto ugdyme raišką, galima teigti, kad vaikų muzikos mokykloje kol kas dar nematyti laikmečio diktuojamų pokyčių užuomazgų. Jų prielaidos – sparčiai besikeičiančio pasaulio diktuojamos sąlygos, inspiruojančios naujo požiūrio į mokymą bei į mokytojo ir mokinio santykio formavimąsi, kuris pakeistų vyraujančias klasikinio mokymo tradicijas. Pokyčių proceso sudėtingumą analizuoja M. Fullanas (*Fullan*), išskirdamas keturis pagrindinius mokytojo gebėjimus – prielaidas, sudarančius sąlygas pokyčių įgyvendinimui (žr. Duoblienė 2006). Tai asmeninės vizijos sukūrimas, domėjimasis, meistriškumas ir bendradarbiavimas. Šiuo požiūriu, muzikinio ugdymo pokyčiams įgyvendinti tokie gebėjimai galėtų tapti perspektyvinį ugdymą kuriančiomis veiklos strategijomis. Jas nukreipiant reikiama linkme, įmanoma keisti šiandien vyraujančią idealizuotą, perfekcijos link kryptantį ugdymą, susiaurintą iki absoliučios mažumos moksleivių profesinių raiškos poreikių tenkinimo, šešėlyje nepaliekant turinčiųjų saviraiškinių, mėgėjiško muzikavimo ugdymo poreikių. Pastariesiems nepretenduojant į aukštus meninės raiškos standartus, iškyla laisvojo ugdymosi paradigmą atspindinčio ugdymo būtinybė. Šia paradigma grįstas mokymas ugdytiniui atvertų jam priimtinus kelius į asmenybės brandą, suteiktų naujų galimybių savirealizacijai, sužadintų kūrybines galias.

Laisvojo ugdymo paradigmos reikšmė muzikinio ugdymo pokyčiams

Dar XX a. pradžioje įsitvirtino naujojo ugdymo koncepcija, atskleidusi progresyviuosius ugdymosi tikslus – visuomenės gyvenimui parengti aktyvias, kūrybingas, intelektualias asmenybes. Šių idėjų realizavimu buvo paremtos laisvojo ugdymo kryptys – pragmatizmas, progresyvizmas, humanizmas. Jomis galėtų būti grindžiamas ir perspektyvinis muzikinis ugdymas. Glausta minėtų koncepcijų apžvalga leidžia pagrįsti muzikinio ugdymo pokyčių prielaidas šiuolaikinės ugdymo paradigmos kontekste.

Pokyčiais grindžiamo muzikinio ugdymo procesui modeliuoti vertingos *pragmatinės* ugdymo filosofijos idėjos. Jas atspindi pragmatistų suformuotas pagrindinis ugdymo tikslas – išmokyti ugdytinį realių problemų sprendimo maksimalios asmeninės gerovės labui, nepaminant esminių visuomenei priimtinių normų ar tam tikrų kultūrinių kanonų. Svarbiausi koncepcijos bruožai atspindėti amerikiečių autorių Dž. Diuji (*Dewey*), Č. S. Pirso (*Peirce*), V. Džeimso (*James*) darbuose, kuriuose pabrėžiama ne žinių svarba, bet asmens gebėjimai spręsti įvairias iškilusias problemas, panaudojant asmeninę bei visuomeninę patirtį (žr. Ozmon, Craver, 1996). Pasak Dž. Diuji

(žr. Duoblienė, 2006), ugdymo procesas turėtų būti suvokiamas kaip patirties rekonstrukcijos idėja arba praeities reorganizacija, konstruojant tolesnę patirtį. Šios idėjos raišką ugdyme atspindi iš esmės pakitęs mokytojo vaidmuo. Jo esmė – padėti mokiniui, iškeliant tam tikrus konkrečius tikslus, atspindinčius mokinio poreikius, dvasinį pasaulį. Muzikinio ugdymo pokyčių kontekste, mokytojo ir mokinio santykio aspektas – vienas svarbiausių. Iki šiol ugdyme egzistuojanti autoritarizmo bruožų turinti mokymą, realizuojamą per pedagoginį poveikį, ateityje galėtų pakeisti pedagoginė sąveika, iškelianti mokytojo, kaip patarėjo ir idėjų „generatoriaus“, reikšmę. Mokytojas šiame procese taptų perspektyvinės mokinio veiklos įkvėpėjas, padedantis skleisti mokinio individualumui, asmenybės unikalumui. Pasak Dž. Diuji, mokytojo misija – artimai pažinti mokinį, kelti problemas ir individualizuoti mokymą, mokymo procesu sudominti mokinį, nuolat skatinti jo interesus, iškelti poreikiais grįstą mokymo(si) tikslą, padėti mokiniui įveikti sunkumus (žr. Vaitkevičius, 2001). Šiandieniniame muzikos mokymo procese šios mokytojo veiklos gairės tampa būtinomis, galinčiomis iš esmės keisti esamo ugdymo pobūdį. Vis dar vyraujančią profesinio ugdymo kryptį ugdyme apsprendžia išsiskiriusios specifinius gebėjimus arba profesinius įgūdžius lavinančios, tradicijomis paremtos metodikos naudojimas, neretai tampantis kasdiene pedagogine rutina. Dž. Diuji teigė, kad rutiniškas veiksmas puikiai lavina įgūdį, bet tuo pat metu apriboja prasmų horizontą (žr. Duoblienė, 2006). Be abejo, muzikinio ugdymo esmė – hedonistinių žmogaus poreikių tenkinimas, kūrybos džiaugsmas, estetiniai išgyvenimai. Tad galimybė muzikos pagalba suvokti tam tikras menines prasmes neturėtų konkuruoti su profesiniame ugdyme akcentuojama įgūdžių lavinimo svarba. Šia pragmatizmo idėja galėtų būti paremtos pagrindinės progresyvaus muzikinio ugdymo nuostatos, tiek rengiant muziką profesionalą, tiek ir muziką mėgėją. Gilinantis į muzikinio ugdymo pokyčių prielaidas, verta išsiklausyti į pragmatikų iškeltą idėją, jog ugdymo procese yra būtinas eksperimentavimas. Nuolatinis pedagoginis ieškojimas padeda visuomenės atsinaujinimo procesui, atliepia realiam gyvenime vykstančius reiškinius. Vadinas, taip pat iškelia individualybės vertę ugdymo procese. Pasak pragmatikų, ugdymo prasmė – asmeninių tikslų, interesų kėlimas ir jų realizacija, nesitenkinant vien tuo, kas tradiciška, įprasta, pastovu (žr. Ozmon, Craver, 1996). Šiuolaikinio muzikinio ugdymo erdvėje kol kas vyraujanti nuostata – kas tradiciška, tas teisinga – verčia naujai pažvelgti į šiandien jau kitaip formuluojamus ugdytinio tikslus, iš specializuoto ugdymo rėmų besiveržiančius link naujos visumos. Šioje visumoje atsiveriantys nauji horizontai duotų

impulsą muzikiniame ugdyme ieškoti naujomis idėjomis grindžiamo ugdymo apraiškų.

Viena jų – *progresyvistinio* ugdymo nuostatos, akcentuojančios palankios terpės ugdytinių pažintinių ir dvasinių galių plėtotei svarbą. *Progresyvistinės* ugdymo koncepcijos atstovai teigia, kad ugdymas – tai asmenybės gebėjimų plėtojimas, savirealizacija, kurios raiška galima esant palankioms raidos sąlygoms. Pedagogo misija – palankių sąlygų sudarymas ugdytinių individualiai patirčiai kaupti. Progresyvistai kritikuoja autokratinį mokytojo vadovo tipą, išryškina mokytojo veiklos stratego, mokinio patarėjo rolę. Ryškiausi progresyvizmo ugdymo krypties atstovai – A. Ferjeras (*Ferriere*), O. Dekroli (*Decroly*), H. Litcas (*Lietz*), F. Demolenas (*Demolins*) – ugdymo proceso sėkmę sieja su mokinio mokymosi motyvacija ir paties mokytojo vidine laisve. Mokytojo misija – nukreipti mokinį teisinga linkme, padėti jam atrasti kryptingiausias mokymosi būdus, atskleisti ugdytinio individualybės unikalumą (žr. Bitinas, 2000). Reikšmingos ugdymui O. Dekroli idėjos, paremtos vaiko laisvės fenomenu. Autorius pabrėžė ugdymo tikslą, rengti mokinį realiam gyvenimui, socializuojant, inkorporuojant į egzistuojančią realybę (žr. Vaitkevičius, 2001). Išskirtinė reikšmė teikta integruotoms mokymo programoms, kuriose pagrindinis dėmesys koncentruotas į patį ugdytinį ir jo aplinką. Ugdymo esmė – savojo „aš“ ir aplinkinio pasaulio suvokimas, gebėjimas integruotis į pasaulį, gebėjimas atpažinti savo tikslus, pajungti aplinką tiems tikslams realizuoti. Organizuojant mokymą, esminėmis nuostatomis tampa mokinio aktyvinimas per pažinimo proceso etapus: stebėjimą, asociaciją, išreiškimą. Pagrindinės progresyvistų iškeltos ugdymo idėjos – asmenybinių gebėjimų lavinimas, savirealizacijos galimybės, socializacijos problema, asmeninių tikslų numatymas – pamatinės perspektyvinio ugdymo muzikos mokykloje gairės.

Humanizmas – istoriškai kintanti pažiūrų sistema, iškelianti pagarbą žmogui, jo teisę į laisvę, orumą, lygybę. Humanizmą kaip ugdymo filosofiją galima pritaikyti be išimties visiems amžiaus tarpsniams, visoms švietimo grandims, visiems mokomiešiams dalykams, taip pat ir meniniam muzikiniam ugdymui (Stulpinienė, 2009). Ši pasaulėžiūra grindžiama mokslo, meno, filosofijos bendryste, tikėjimu, viltimi, meile iškeliant kaip pamatines vertybes. Vienas žymiausių krypties atstovų – A. Maslou (*Maslow*), išryškines ir pagrindęs saviaktualizacijos, motyvacijos, žmogaus poreikių hierarchijos idėjas. Pasak A. Maslou (1989), žmogaus esmė remiasi individualia įgimta struktūra, tuo tarpu ugdymo esmė – šių struktūrų išryškėjimas per asmenybės saviraišką. Poreikių hierarchijos viršūnėje atsideria saviaktualizacijos poreikis ir siekis. Pedagoginėje veikloje išryškė-

ja savarankiškos, kūrybingos asmenybės ugdymas, pasitelkiant ugdytojo pagalbininko tipą, atmetant vadovavimo, kontroliavimo metodus. Humanistinės praktinės psichologijos atstovas – K. R. Rodžersas (*Rogers*), idėjas grindęs praktiniu asmeniniu bei tarpasmeniniu pažinimu, teigė, kad ugdymui svarbiausios sąlygos – nuoširdumas, palankumas, empatija formuoja save vertinančią nuostatą. Aukščiausias asmenybinės brandos rodiklis – asmeninės sampratos suvokimas, gebėjimas perprasti savąjį „aš“, kuris padeda gerai jaustis mus supančiame pasaulyje (1995).

Tokiomis idėjomis paremtas ugdymas padėtų atskleisti kiekvieno ugdytinio individualius poreikius, vedančius prie asmenybės tapsmo. Žvelgiant į šiandieninį muzikinį ugdymą kaip į galimą humanistinio ugdymo idėjų atspindį, tenka konstatuoti šių apraiškų ugdymo tendencijose mažėjimą. Tai akcentuota lietuvių mokslininkų darbuose, analizuojančiuose humanistinio ugdymo apraiškas muzikiniame ugdyme (Karalienė, 1998; Čiapas, 2002). Pastarųjų autorių teigimu, šiandieniniame muzikinio ugdymo procese dar trūksta nuoširdaus, empatija paremto mokinio ir mokytojo bendravimo bei bendradarbiavimo. Pasigendama mokytojo pastangų, sprendžiant mokinio asmenines, saviraidos tikslų, poreikių problemas. Dažnai pasitenkinama išorišku, į žinių gilinimą nukreiptu mokymu, nesigilinant, nuasmeninant vidines ugdytinio paskatas.

Analizuojant ugdymo muzikos mokykloje ypatumus humanistinio ugdymo aspektu, verta stabtelėti prie vis dažniau edukaciniuose kontekstuose minimo visuminės vaiko asmenybės ugdymo. Pasak T. McLaughlino (1997), visumos sąvoka gali turėti keletą interpretacijų. Viena jų suvokiama priešinant „visumos“ terminą su „apriboto“, „siauro“ terminais. Toks sąvokos interpretavimas reikštų plačią, subalansuotą ugdymo įtaką ir apimtų platų vaiko ugdymo aspektų spektrą. Kita interpretacija gali būti suvokiama priešinant visumą ir fragmentiškumą, ugdymo tikslą sutelkiant į skirtingų vaiko aspektų integravimą, t. y. ugdymu siekiama asmenybės darnos. Visuminis (holistinis) vaiko ugdymas – perspektyvinio meninio muzikinio ugdymo siekiamybė. Vadinas, keliami ugdymo tikslai turėtų būti kreipiami į visuminės vaiko asmenybės lavinimą arba asmenybinių dimensijų plėtojimą kelyje į asmenybės darną. T. Stulpinas (1995) išskiria pagrindinius visuminio ugdymo principus: tai humaniškumo, demokratiškumo, diferencijavimo, individualizavimo, integravimo, kompleksiskumo, teigiamo emocinio fono principai.

Siekiant apibendrinti šiandien vykdomo muzikinio ugdymo bruožus bei atskleisti jo pokyčių prielaidas, muzikinio ugdymo turinys išskaidytas į jį apibūdinančius komponentus – *žinias, įgūdžius*

ir mokėjimus, kūrybinę veiklą, emocines vertybines nuostatas (Stulpinas, 1995). Šie komponentai auto-

rės jungti į 2 lentelę ir gretinti klasikinės bei laisvojo ugdymo paradigmos aspektais.

2 lentelė. *Muzikinio ugdymo bruožai klasikinės ir laisvojo ugdymo paradigmos aspektais*

Klasikinė ugdymo paradigma	Muzikinio ugdymo turinys	Laisvojo ugdymo paradigma
Ugdymo tikslas	Žinios	Priemonė tikslui siekti
Ugdymo pagrindas	Igūdžiai ir mokėjimai	Pagrindinis mokinio raiškos įrankis
Nulemta įgytų gebėjimų	Kūrybinė veikla	Raiškos pagrindas
Nepagrindinis ugdymo tikslas	Emocinės vertybinės nuostatos	Ugdymo tikslas

Vertinant šiandieninio muzikinio ugdymo bruožus klasikinės paradigmos aspektu, galima teigti, kad pastarojo ugdymo tikslas koncentruotas į bazines dalykines žinias. Pianisto ugdyme – tai muzikos teorijos, instrumento pažinimo, repertuarinės žinios. Tačiau toks ugdymo tikslas jau tampa ribotas ir nepakankamas žymiai platesniame mokinio poreikių kontekste. Edukaciniais pokyčiais paremtame ugdyme išryškėja laisvosios ugdymo paradigmos reikšmė, atspindinti žinių, tik kaip priemonės tikslui pasiekti, kaupimą. Neatmetant profesiniais pagrindais paremtų žinių vertės ir svarbos, būtina ieškoti galimybių šias žinias integruoti į naują, ugdytinio poreikiais atspindėtą kontekstą. Tuomet galutinis ugdymo tikslas būtų suvokiamas žymiai platesne prasme, mokymasis muzikos galimai taptų viena pagrindinių mokinio emocinių vertybinių nuostatų formavimo galimybių. Nūdienos jaunojo pianisto ugdymo pagrindas – igūdžiai ir mokėjimai, dėl kurių pakankamo ištobulinimo vis dar „nerimauja“ dauguma fortepijono pedagogų. Žinia, puikiai išlavinti igūdžiai leidžia ugdytiniui siekti aukščiausio pianistinio meistriškumo, tačiau ar tikrai šiandien tai aktualu kiekvienam besimokančiam muzikos mokykloje? Pokyčiais paremtame ugdyme igūdžiai ir mokėjimai turėtų tapti pagalbiniu įrankiu ar priemone, leidžiančia ugdytiniui mėgautis muzikinės raiškos procesu savo galimybių ribose, patiriant muzikavimo džiaugsmą. Analizuojant mokinio kūrybinės veiklos galimybes klasikine paradigma paremtame ugdymo kontekste, galima teigti, kad šias galimybes pirmiausia sąlygoja muzikinių gebėjimų išlavavimo lygis ir kokybė. Vadinasi, šiandien ugdymo programų siūlomi ugdytinio meninės raiškos būdai (koncertai, konkursai ir pan.) prieinami tik gabiausiems, kryptingai siekiantiems išlavintų profesinių igūdžių. Mažiau išlavintų muzikinių gabumų moksleivių rungtyniavimą nelygioje konkurencinėje kovoje su talentingaisiais privalomuose instrumento egzaminuose – šiandien vadiname įprastu nūdienos ugdymo reiškiniu. Tokia egzekucinė „kūrybinės“ veiklos forma, beje, ugdymo programose nurodyta kaip privaloma, dažnai būna vienintelė ugdytinio meninės raiškos galimybė. Koncertų, viešų pasirodymų scenoje galimybė ugdytiniui tampa neįveikiama siekiamybe, kadangi čia įprasta pasirodyti tik profe-

sinio meistriškumo nestokojantiems muzikos interpretatoriams. Ugdymą grindžiant laisvojo ugdymo paradigma, tikėtina, koncertinė scena nebus vienintelė mokinio kūrybinės veiklos galimybė. Pokyčiais paremtame ugdymo turinyje ji labai plėsis: sceninės solinės ugdytinio raiškos galimybes papildys „namų muzikavimo“ tradicija, kamerinis muzikavimas, įvairios muzikos ir kitų menų sintezės formos ir pan. Visa tai bus telkiama siekiant įgyvendinti svarbiausius pokyčiais grįstus muzikinio ugdymo tikslus.

Išvados

1. Išstudijavus svarbiausias klasikinio ugdymo paradigmą priklausančias filosofines kryptis bei šiandien muzikos mokyklose vykdomo muzikinio ugdymo ypatumus, galima teigti, kad pastarasis ugdymas yra grindžiamas idealizmo, neotomizmo, materializmo, realizmo nuostatomis.
2. Išanalizavus fortepijono dalyko mokymo pagrindinius aspektus laisvojo ugdymo paradigmos aspektu, galima teigti, kad šiandieniniame ugdyme kol kas neapčiuopia ryškesnių su ugdymo korekcijomis susijusių pokyčių.
3. Apžvelgus ryškiausias laisvojo ugdymo paradigmą atspindinčias ugdymo kryptis, atskleistos pragmatizmas, progresyvizmas, humanizmas grįstos perspektyvinio muzikinio ugdymo gairės.
4. Muzikinio ugdymo turinio palyginimas klasikinio ugdymo bei laisvojo ugdymo paradigmos aspektais padėjo išryškinti negatyviasias šiandien vykdomo ugdymo puses ir atskleidė ryškų pastarojo ugdymo atotrūkį nuo perspektyvinio muzikinio ugdymo gairių.

Literatūra

1. Aleknaitė-Bieliauskienė R., 2002, Mokymo skambinti fortepijonu metodikos ir jų taikymo muzikos mokykloje tendencijos. *XXI amžiaus muzika ir teatras: paveldas ir prognozės*. Tarptautinės mokslinės konferencijos pranešimų medžiaga. Vilnius: Lietuvos muzikos akademija.
2. Antanavičius J., 1996, Muzikos ugdymo sistemos reforma: viltys, klystkeliai, aklavietės. *Muzikos kultūros situacija nepriklausomoje Lietuvoje*. Tarptautinės

- mokslinės konferencijos medžiaga. Vilnius: Lietuvos muzikos akademija.
3. Aster von E., 1995, *Filosofijos istorija*. Vilnius: Alma Litera.
 4. Balčiūnas G., 2008, Muzikinis ugdymas: problemos ir galimybės. *Muzikinis ugdymas švietimo kaitos procese*. Respublikinės metodinės-praktinės konferencijos medžiaga. Kaunas: pedagogų kvalifikacijos centras.
 5. Biržys R., Jasmontas A., Kačerauskas T., Kunčinas A., 2008, *Filosofijos pamatai*. Vilnius: Technika.
 6. Bitinas B., 2000, *Ugdymo filosofija*. Vilnius: Enciklopedija.
 7. Čiapas L., 2002, Humanistinio mokymo principai ir muzikos atlikėjo ugdymo problemos. *XXI amžiaus muzika ir teatras: paveldas ir prognozės: tarptautinės mokslinės konferencijos medžiaga*. Vilnius: Lietuvos muzikos akademija.
 8. Drašutienė L., 2004, *Fortepijono metodikos tradicijos ir dabartis*. Vilnius: Lietuvos muzikos akademija.
 9. Duoblienė L., 2006, *Šiuolaikinė ugdymo filosofija: refleksijos ir dialogo link*. Vilnius: Tyto alba.
 10. Gabnytė G., 2011, The Reasons and Premises of Changes of Non – Formal Music Training System in Lithuania. Evaluation of Piano Teaching Programmes. *Time of challenges and opportunities: problems, solutions and perspectives*. International scientific-practical conference of young scientists and students. Rezekne: LMA.
 11. Ignatonis E., 1996, Muzikos mėgėjo rengimas fortepijono klasėje. *Muzikos kultūros situacija nepriklausomoje Lietuvoje*. Tarptautinės mokslinės praktinės konferencijos medžiaga. Vilnius: Lietuvos muzikos akademija.
 12. Ignatonis E., 1998, Pianistų ugdymo dabartis ir XXI amžiaus vizijos. *Muzikinio ugdymo problemos: žvilgsnis į XXI amžių*. Mokslinės konferencijos medžiaga. Vilnius: Lietuvos muzikos ir teatro akademija.
 13. Kačerauskas T., 2007, *Ugdymo filosofija*. <<http://e-stud.vgtu.lt/users/?p=10152.8041&id=3242>>. (2011 09 15).
 14. Karalienė J., 1996, Jaunojo pianisto ugdymo programos humanizavimas. *Muzikinio ugdymo problemos: žvilgsnis į XXI amžių*. II mokslinės praktinės konferencijos medžiaga. Vilnius: Lietuvos muzikos akademija.
 15. Kryžauskienė R., 1996, Pianisto rengimas savarankiškai pedagogo veiklai. *Muzikinio ugdymo problemos: žvilgsnis į XXI amžių*. II mokslinės praktinės konferencijos medžiaga. Vilnius: Lietuvos muzikos akademija.
 16. McLaughlin T. H., 1997, *Šiuolaikinė ugdymo filosofija: demokratiškumas, vertybės, įvairovė*. Kaunas: Technologija.
 17. Maslow A., 1989, *Psichologijos duomenys ir vertybių teorija*. Vilnius: Gėrio kontūrai.
 18. Ozmon H.A., Craver S.M., 1996, *Filosofiniai ugdymo pagrindai*. Vilnius: Leidybos centras.
 19. Piličiauskas A., 2003, Muzikos pedagogika XXI amžiaus problemų erdvėje. *Lietuvos muzikos akademija kelyje į Europos aukštojo mokslo erdvę*. Mokslinės konferencijos pranešimų medžiaga. Vilnius: Lietuvos muzikos akademija.
 20. Rogers C. R., 1995, *On becoming art person*. Boston, New York: Folg Chugchton Mif-flinCompany.
 21. Stulpinas T., 1995, Mokyklinis ugdymas kaip visybiskas procesas. *Habilitacinis darbas*. Šiaulių pedagoginis institutas.
 22. Stulpinienė I., *Humanistinė pedagogika: kas ji yra ir kas ji nėra*. <<http://svietimas.jimdo.com/hp-esm%C4%97/hp-kas-ji-yra-ir-kas-n%C4%97ra/>>. (2011 09 05).
 23. Šiaučiukėnienė L., Visockienė O. Talijūnienė P., 2006, *Šiuolaikinės didaktikos pagrindai*. Kaunas: Technologija.
 24. Šleinytė J., 2008, Fortepijono pedagogas muzikos mokykloje: situacija ir veiklos plėtra. *Muzikinis ugdymas švietimo kaitos procese*. Respublikinės metodinės-praktinės konferencijos medžiaga. Kaunas: pedagogų kvalifikacijos centras.
 25. Vaitkevičius J., 2001, *Istorinė (lyginamoji) didaktika*. Vilnius: VPU
 26. Viršilienė L., 2002, Fortepijono specialybės pamokos. *XXI amžiaus muzika ir teatras: paveldas ir prognozės*. Tarptautinės mokslinės konferencijos medžiaga. Vilnius: Lietuvos muzikos akademija.
 27. Vitatė V., 1996, Fortepijono katedros vaidmuo ugdant jaunąjį pianistą. *Muzikos kultūros situacija nepriklausomoje Lietuvoje*. Tarptautinės mokslinės praktinės konferencijos medžiaga. Vilnius: Lietuvos muzikos akademija.

POSSIBILITIES FOR EDUCATIONAL CHANGES IN CHILDREN'S MUSIC SCHOOL IN CONTEXT OF EDUCATION BASED ON LIBERAL PARADIGM

Giedrė Gabnytė

Summary

It has been found that contemporary education at children's music schools is oriented towards preparation of professional musicians. A striking feature of this education is exaggerated professionalism based on efforts of a student to achieve high technical skills and also artistic perfection of musical pieces performed. These educational criteria are undoubtedly very important in further professional activity of a young musician, but they reflect educational needs of only a very small part of students, as today only 3% of students choose a career of a professional musician. This means that needs of 97% of students are adjusted to the needs of the absolute minority of them. Educational environment is predominated by classical paradigm manifesting through the features of idealism, catholic philosophy, realism and materialism that are prevailing philosophical attitudes in education. Education oriented towards the needs of a future professional is dominated by pedagogical influence. This kind of education is based on information conveyance and individual work. The final goal of such education is basic knowledge. Skills and attainments are shaped as basis of education. In future, the classical paradigm could be replaced by a liberal education paradigm based on attitude of pragmatism, humanism and progressive education. Bare knowledge would become only means to achieve a goal, skills and competences would be a tool for students to express themselves. Educational process based on creative activity would become the basis of musical expression; the main aim of this process would be building of a system of emotional-value attitudes of a learner. This kind of education would open up new possibilities to those students who have needs for self-expression and do not strive to achieve high professional standards while performing pieces of music.

This article deals with expression of the classical and liberal paradigms in music education of today and future by incorporating the main aspects of teaching the grand piano. A supposition is made that traditions and tendencies of education of a young pianist reflect the situation of the whole musical education and possible changes in it.

Keywords: classical education paradigm, liberal education paradigm, education of pianist, educational changes.

EDUKACINIŲ POKYČIŲ VAIKŲ MUZIKOS MOKYKLOJE GALIMYBĖS LAISVOJO UGDYMO PARADIGMOS KONTEKSTE

Giedrė Gabnytė

Santrauka

Šiandien vykdomas ugdymas vaikų muzikos mokykloje yra orientuotas į muziko profesionalo rengimą. Pastarojo ugdymo bruožuose gausu perfekcionistinio profesionalizmo, paremto ugdytinio pastangomis siekti aukšto technologinio meistriškumo bei meninio atliekamų kūrinių išbaigtumo. Šie ugdymo kriterijai neginčytinai svarbūs tolesnei jaunojo muziko profesinei veiklai, tačiau jie atspindi tik nedidelio moksleivių skaičiaus edukacinius poreikius – šiandien muziko profesionalo kelią renkasi vos 3 % visų besimokančiųjų. Vadinas, 97 % moksleivių poreikiai yra adaptuojami pagal absoliučios mažumos ugdytinių tikslus. Šiandieninį muzikinį ugdymą grindžiant filosofinėmis nuostatomis, išryškėja klasikinės paradigmos edukacinėje erdvėje dominavimas, išreikštas idealizmo, neotomizmo, realizmo, materializmo krypčių bruožais. Į būsimo muziko profesionalo poreikius nukreiptame ugdyme vyrauja mokymas, realizuojamas pedagoginio poveikio būdu. Toks mokymas remiasi informacijos perdavimu, pabrėžia individualų darbą. Galutinis ugdymo tikslas koncentruojamas į bazines dalykines žinias, įgūdžiai ir mokėjimai formuojami kaip ugdymo pagrindas. Perspektyviniame, pokyčiais paremtame ugdyme klasikinę paradigmą galėtų keisti laisvojo ugdymo paradigma, atspindėta progresyvizmo, pragmatizmo, humanizmo nuostatomis. Ugdymo procese žinios taptų tik priemone tikslui siekti, įgūdžiai ir mokėjimai ugdytiniui būtų reikalingi kaip raiškos galimybių įrankis. Muzikinės raiškos pagrindu taptų kūrybine veikla grįstas ugdymo procesas, kurio pagrindinis tikslas būtų kreipiamas į emocijų vertybinių mokinio nuostatų formavimą. Šia paradigma paremtas mokymas suteiktų naujų galimybių saviraiškinių, mėgėjiško muzikavimo ugdymo poreikių turintiems moksleiviams, nepretenduojantiems į aukštus meninio muzikos kūrinių atlikimo standartus.

Straipsnyje analizuojama klasikinės bei laisvojo ugdymo paradigmos raiška šiandieniniame ir perspektyviniame muzikiniame ugdyme, pasitelkiant svarbiausius fortepijono dalyko mokymosi aspektus. Daroma prielaida, kad jaunojo pianisto ugdymo tradicijos ir tendencijos atspindi viso muzikinio dalykinio ugdymo situaciją ir galimus jos pokyčius.

Prasminiai žodžiai: klasikinė ugdymo paradigma, laisvojo ugdymo paradigma, pianisto ugdymas, edukaciniai pokyčiai.

[teikta 2011-11-30